

Развіццё краязнаўчага руху ў БССР

У галіне вывучэння фаўны БССР у цэлым і шэрагу яе рэгіёнаў выдатны ўклад быў зроблены прафесарам А. Фядзюшыным. У Пухавіцкім і Любанскім раёнах ён вывучаў птушак (1921, 1923); на Віцебшчыне, Магілёўшчыне і Гомельшчыне – розных прадстаўнікоў фаўны. Шмат часу прысвяціў пошуку ацалелых паселішчаў бабра, іх уліку і збору матэрыялаў па экалогіі гэтай жывёлы. У 1924 г. у вярхоўях Бярэзіны і яе прытоках знайшоў вялікае паселішча баброў і звярнуўся да ўладаў рэспублікі з прапонавай аб неадкладнай арганізацыі ў гэтых месцах рэспубліканскага бабровага запаведніка. Сабраны ім багаты матэрыял стаў асноўным калекцыйным фундам пры стварэнні заалагічных музеяў Інбелкульта і БДУ. Напрыклад, у заалагічным музеі Інбелкульта быў экспанат шкуры апошняга дзікага ката, забітага ў 1927 г. у Бабруйскім раёне. Вывады вучонага паказвалі, што з 1915 па 1925 гг. асноўныя віды фаўны ў беларускіх рэгіёнах скараціліся.

Развіваліся геалагічныя даследаванні, накіраваныя на пошук у рэгіёнах карысных рэсурсаў. Былі адкрытыя радовішчы карысных выкапняў для прамысловасці будаўнічых матэрыялаў.

Вынікі даследаванняў знайшлі адлюстраванне ў 7 выпусках «Матэрыялаў па вывучэнні флоры і фаўны Беларусі», 9 выпусках навуковых зборнікаў «Запіскі Бел. дзярж. інстытута с. і лясной гаспадаркі», шматлікіх артыкулах у часопісе «Наш край», у выданнях «Прырода Асіповіцкага раёна», «Міншчына», «Віцеб-

шчына», «Працах навуковага таварыства па вывучэнні Беларусі пры БДА СГ у Горках» і інш.

У галіне медыцыны рэгіёназнаўчымі даследаваннямі пачалі займацца медыцынская секцыя краязнаўчага таварыства БДУ, медыцынская секцыя Інбелкульта і група медыцынскіх інстытутаў, створаных у сістэме Наркомаховы здароўя ў Віцебску і Мінску. Затым яе пачалі ажыццяўляць кафедры медыцынскага факультэта БДУ, а Інбелкульт узяў на сябе метадычнае і арганізацыйнае кіраўніцтва навуковымі даследаваннямі і аб'яднаў як урачоў, так і медыцынскую грамадскасць БССР. Была створаная медыцынская секцыя Інбелкульта. У яе склад увайшлі вядомыя навукоўцы і ўрачы, адным з асноўных арганізатараў з'яўляўся І. Цвікевіч. У 1927 г. у секцыі працавалі 76 правадзейных членаў. У медыцынскай секцыі краязнаўчага таварыства БДУ было ў 1928 г. 35 сяброў. Да правядзення даследчай працы студэнтаў рыхтавалі спецыяльна: читалі лекцыі, знаёмілі з праграмамі і анкетами даследаванняў. Кіравалі працай секцыі краязнаўчага таварыства БДУ супрацоўнікі медыцынскай секцыі Інбелкульта П. Трамповіч і І. Цвікевіч.

Медыцынская секцыя краязнаўчага таварыства БДУ і Беларуска-санітарна-бактэрыялагічны інстытут займаліся пераважна вывучэннем санітарнага стану гарадоў і вёсак. Тагачасныя санітарна-бытавыя ўмовы жыцця сялянаў былі даследаваныя студэнтамі БДУ пад кіраўніцтвам З. Магілёўчыка па спецыяльных праграмах-анкетах. Двары ў выбраных

вёсках ва ўсіх акругах, за выключэннем Полацкай, абследаваліся праз адзін. Падрабязна апісвалася планіроўка двара, яго санітарна-бытавыя ўмовы, тыпы жылля, унутраная будова, памеры хаты і вокнаў, інш. Вынікі гэтага даследавання адлюстраваны ў кнізе З. Магілёўчыка «Санітарна-гігіенічныя ўмовы хаты і двара беларускага сялянства». Краязнаўцы грунтоўна вывучылі водазабеспячэнне і іншыя санітарныя ўмовы Мінска, санітарны стан Асіповіцкага раёна.

Распрацоўваліся пытанні краявой паталогіі сацыяльных хваробаў. Шмат матэрыялаў гэтай тэматыкі было прадстаўлена на Усебеларускіх з'ездах працаўнікоў аховы здароўя і з'ездах урачоў розных спецыяльнасцяў. Так, у пастанове 2-га Усебеларускага з'езда ўчастковых урачоў адзначалася, што задачай на бліжэйшы час з'яўляецца краязнаўчы падыход да вывучэння санітарных умоваў быту і працы рабочых з захворваннямі, характэрнымі для пэўнага рэгіёну. З'езд ухваліў «навукова-краязнаўчы ўхл» часопіса «Беларуская медыцынская думка» і паставіў, што для дапамогі ўрачам у даследаваннях павінны планамерна дзейнічаць навукова-кансультацыйныя нарады спецыялістаў.

Сярод характэрных захворванняў быў валляк. Даследаваннямі распаўсюджвання гэтай хваробы займалася спецыяльна створаная камісія медыцынскай секцыі Інбелкульта. Яна вызначыла, што захворванне эндэмічным валляком насельніцтва БССР носіць ачаковы характар і ахоплівае вялікую тэрыторыю. У адных вёсках былі ярка адлюстраваныя ачагі хваробы, іншыя характарызаваліся слабымі прыметамі. Вялікую тэрыторыю ахоплівалі гэтыя ачагі на Палессі. Валляк у Мінску вывучала ўрач І. Бірыла, у Віцебскай акрузе – І. Андрэева. Члены валлёвай камісіі рабілі таксама спробы наладзіць рацыянальнае лячэнне захворвання і прапанаваць метады яго прафілактыкі ёдам.

Цесныя сувязі з мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі і ЦБК мела таксама этнолагалінгвістычная секцыя Інбелкульта. Ад іх быў атрыманы багаты матэрыял па жывой беларускай мове. Інбелкульт, са свайго боку, распрацоўваў метадыку збо-

ру слоўнага матэрыялу і прымяняў сістэму грашовай аплаты картачнага матэрыялу і рыхтаваў да друку рэгіянальныя моўныя слоўнікі. Толькі ў 1926 г. у этнолагалінгвістычную секцыю паступіла 70 000 картак-словаў. За тры гады працы ў Інбелкульт былі дастаўлены 119 153 карткі-словы. Найбольш поўна ў моўным аспекце былі абследаваны Койданаўскі, Старобінскі, Краснапольскі раёны, шэраг раёнаў Віцебшчыны. Але сабраны матэрыял змяшчаў шмат паўтараў, а таксама словаў, змешчаных у «Беларуска-расійскім слоўніку» М. Байкова і С. Некрашэвіча (1925). Каб пазбегнуць дублявання, у краязнаўчыя арганізацыі быў разасланы «Беларуска-расійскі слоўнік» і ў газеце «Савецкая Беларусь» надрукаваная інструкцыя М. Байкова з новай, больш складанай, метадыкай збірання словаў. Істотную дапамогу краязнаўцам аказала «Праграма для збірання асаблівасцей беларускіх гаворак і гаворак, пераходных да суседніх моў», складзеная С. Некрашэвічам (1927). У 1927 г. па інструкцыі Байкова сабралі 1 500 новых словаў і каля 20 000 выпраўленняў да асобных словаў па іх вымаўленні, націску, граматычнаму роду. У 1928 г. у Інбелкульце прыступілі да стварэння поўнага слоўніка жывой беларускай мовы, яго праект рыхтаваў М. Байкоў. Аднак змяненне палітычнай сітуацыі ў дачыненні да беларускай мовы і ўскладненне метадыкі збору словаў прывялі да спынення гэтай працы. Дадзены кірунак краязнаўчай працы дапамог захаваць значны пласт жывой мовы, якая ўжывалася ў шэрагу беларускіх рэгіёнаў: на Віцебшчыне, Усходняй Магілёўшчыне, у Чэрвеньскім раёне. Упершыню была распрацаваная метадыка збору моўнага матэрыялу, даступная краязнаўцам, якія не мелі філалагічнай падрыхтоўкі. Гэты слоўны матэрыял стаў у далейшым асновай для грунтоўных філалагічных даследаванняў.

Валянціна САІТАВА